DORINA CHIŞ-TOIA
(Reşiţa)

VARIANTA DIALECTALĂ A STILULUI JURIDIC-ADMINISTRATIV ÎN BANAT

Preocupare a numeroşi cercetători, stilul juridic-administrativ a oferit, de-a lungul timpului, material de studiu deosebit de interesant din diferite puncte de vedere. Fie că avem în vedere varianta orală, fie cea scrisă, particularităţile care au reţinut atenţia au fost cât se poate de sugestive, fiind valorificate în lucrări de referinţă[1].

Sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea găseşte limba română literară într-o perioadă de tranziţie de la epoca veche la cea modernă, aşadar şi în cadrul stilului juridic-administrativ se constată o evoluţie de la structurile învechite înspre cele moderne. În acest sens, trebuie evidenţiate împrumuturile neologice latino-romanice, care, adaptate la sistemul limbii române, vor constitui fondul acestui stil. Este un aspect pe care îl avem în vedere pentru întreg spaţiul românesc, chiar dacă la momentul la care facem referire nu putem vorbi despre România Mare. Circulaţia ideilor, a cărţilor, a ziarelor dintr-o provincie într-alta se realiza permanent, ceea ce avea să conducă, ulterior, la unificarea terminologiei juridic-adminis-

[1] Între acestea menţionăm: Romulus Todoran, *Contribuţii la studiul terminologiei juridico-administrative din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, în *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 103–136, republicat în anul 1998 în idem *Contribuţii la studiul limbii române*, Cluj, Editura Clusium, p. 186–238; Doina David, *Terminologia administrativ-juridică* şi *Prefixarea, componentă a procesului de* „*reromanizare*”, în idem *Limbă şi cultură*, Timişoara, Editura Facla, 1980, p. 167–178 şi, respectiv, 179–198; Gabriel Ţepelea, *Activitatea lui Camil Petrescu la revista* „*Limba română*” (*Aspecte ale limbajului politic administrativ din Transilvania şi Banat în primii ani după Unire 1919–1921*), în idem *Corelaţia limbă-literatură*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1971, p. 101–111.

BDD-V698 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:53 UTC)

trative. Dincolo de termenii consacraţi de literatura de specialitate, trebuie să avem în vedere o variantă populară, dialectală, prezentă, în secolul al XIX-lea, atât în lucrări de specialitate, cât, mai ales, în presa epocii la care ne referim. Pentru că presa a reprezentat canalul prin care publicul cititor era informat nu numai despre anumite evenimente din viaţa politică, socială, cultural-artistică sau ştiinţifică; ea constituia un model de limbă, cultivarea limbii reprezentând unul dintre dezideratele incluse în articolul program al mai multor ziare apărute în perioada în discuţie. „Foaia diecesană", spre exemplu[2], îşi propunea, între altele: „să contribuie la cultivarea plăcerei de a ceti şi să informeze publicul nostru cetitoriu despre părerile mai întemeiate şi mai înaintate în ce priveşte cestiunile limbei"[3].

Referitor la termenii juridici, administrativi sau economici, aceştia, de multe ori, sunt explicaţi prin sinonime, cu scopul receptării corecte a informaţiei transmise, dar şi pentru însuşirea respectivei terminologii, în vederea vehiculării ei ulterioare. *Accesibilitatea* textului juridic (rapoarte, protocoale, circulare, statute, testamente) reprezintă unul dintre criteriile după care îşi desfăşoară activitatea editorială redactorii de la „Foaia diecesană". Astfel se explică numărul destul de mare al neologismelor pentru care autorii articolelor sau membrii redacţiei oferă sinonime din limba comună, încercându-se familiarizarea cu termenii noi, ce s-au impus apoi ca literari. Prin *circumscrierea* sinonimelor mai vechi „în sfera populară"[4], este evidentă tendinţa de *internaţionalizare* a lexicului juridic-administrativ românesc. Referindu-se la acest aspect, Sextil Puşcariu[5] făcea următoarea constatare: „Faptul însă că terminologia noastră juridică a fost năpădită dintr-o dată de un număr mare de neologisme, care au înlocuit termeni vechi, înţeleşi de toţi, a avut ca urmare că azi ţăranul

[2] A apărut, la Caransebeş (primul număr este datat în 5/17 ianuarie 1886), din iniţiativa episcopului Ioan Popasu; până la 1 mai 1949, iese săptămânal, duminica, în format de 8 pagini. Din 1995 apare din nou, într-o serie nouă.

[3] Redacţiunea, *Către onorabilii cetitori*, în FD, I, 1886, nr. 1, p. 2.

[4] Al. Andriescu, *Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea*, Iaşi, Editura Junimea, 1979, p. 168.

[5] *Limba română*, I, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 386.

BDD-V698 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:53 UTC)

şi chiar omul cult nu înţelege adesea nici citaţia ce i se înmânează, nici sentinţa ce i se citeşte."

Neologismele, notate în paranteză sau nu, explică:

a. *regionalisme*: *adăul* (birul), 1890, după ce, în 1886, se încercase introducerea termenului nou*: birul* (adăul); *chineşii* (primarii), 1888, reluat 16 ani mai târziu: *chinez* (primariu) 1904;

b. *cuvinte din limba comună: bani de hârtie* (bancnote), 1886; *cărticică* (libel), 1888; *comisariu* (mandatariu), 1887; *cnezatele* (districtele), 1889; *dreptul de folosire* (uzufruct), 1887; *intrarea în valoare* (promulgarea), 1898; *introducere* (instalare), 1887; *terminul* (scadenţa), 1918; *veniţi sau duşi* (imigranţi şi emigranţi), 1889.

La rândul lor, neologismele, specifice spaţiului transilvănean (latinisme), sunt „traduse" şi ele prin termeni uzuali: *burse* (stipendii), 1915; *cavenţi* (chizaşi), 1887; *colete* (pachete), 1914; *concubinate* (traiu fără cununie), 1902; *credit personal* (cambii), 1891; *depuneri* (înlocări), 1888; *poliţele* (cambii), 1918; *preliminarilor* (bugetelor), 1889; *primărie* (antistie), 1888; *repartiţiunea* (aruncul), 1889; *uzufruct* (servitute), 1889.

Totodată, există situaţii când termenii noi sunt definiţi. Din astfel de definiţii, aflăm că „*aucta* şcolară este adausul de câte 10% după salariul învăţătoresc pe seama fondului diecesan numit «fondul şcolar preparandial»" (1888), că „*cuincuenalul* este remunerarea unui serviciu din un şir întreg de ani" (1913), în vreme ce „*concubinatele* sunt aşa numitele căsătorii sălbatice" (1886), „*maierul* este pământul industrial" (1886), iar „administratorii fondului bisericesc au să-şi depună *socoata*, adecă să-şi dee sama despre aceea" (1891)[6].

Informaţii importante pentru istoria administraţiei din Banat (funcţii publice, atribuţii, alegeri în diferite funcţii, obiceiuri electorale, precum şi aspecte ale relaţiei dintre cetăţean şi administraţie) se regăsesc într-o lucrare a lui Marcu Mihail Deleanu[7]. Aici, autorul face menţiunea că funcţiile şi alte aspecte din administraţie „sunt

[6] Dorina Chiş-Toia, *Limba literară în presa din Banat. Contribuţii*, Timişoara, Editura Mirton, 2006, p. 188–189.

[7] *Manuscrisul de la Prigor*, Reşiţa, Editura „Eftimie Murgu", 2005. Este vorba despre un manuscris cuprinzând patru documente ce fac referire la alegerea notarului cercual din Prigor (judeţul Caraş-Severin), în 4 iunie 1879.

BDD-V698 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:53 UTC)

numite cu termeni româneşti de origine latină unii foarte vechi în cutumele românilor nu doar în Banat, alţii împrumutaţi din franceză". Însă trebuie reţinut în egală măsură că în manuscris „apar cuvinte care ne îndreptăţesc să susţinem că exista, ca şi în zilele noastre, o variantă popular-dialectală a stilului juridic-administrativ, în ipostaza lui economico-financiară"[8]. În acest context, exemplifică: „*acovu* 'vas cu capacitatea variind între 25 şi 100 de litri pentru băuturi' (DSB), *aldamasch* 'cinstire', la încheierea unei tranzacţii, cu băutură dată de cel care încasează banii, *arvelucu* 'acont, avans, arvună' (la Gămulescu[9]); în DSB este dat doar cu sensul 'aldămaş', deci un sinonim de provenienţă sârbă pentru cuvântul luat din maghiară; *bancă* 'bancnotă', *birt* 'cârciumă', *birtasiu* 'celai' (cf. bănăţ. *celainâ* 'înşelătorie, şmecherie', *paritu* 'pârât')" etc.

Nicolae Stoica de Haţeg include în opera sa, *Cronica Banatului*[10], numeroase elemente dialectale, în marea lor majoritate adaptate din limbile imperiului, germană şi maghiară, dar şi din slavă, slavonă, ucraineană sau turcă. Acestea denumesc funcţii şi ranguri: *beamter* – funcţionar; din germ. *Beamter*; *deputirt* – deputat, împuternicit: din germ. *Deputierter*; *solgăbirău* – pretor: din magh. *solgabiró*; *şpan/ jpan* – comite, dregător în fruntea unui comitat: din magh. *şpan*, *ispan*; *birov* – staroste: din rus. *biro*; *chinez* – jude comunal, primar de sat: din sb. *cnez*; *cumet* – jurat, consilier comunal: din sb. *cmet*; *nămeăstnic* – locţiitor, vicar: din slavonă *nameasnec*; *agă* – comandant, demnitar otoman: din tc. *aga*; *arambaşă* – căpitan de haiduci; din tc. *haranc-başe*; *subaşă* – primar rural turc, poliţai; în Moldova şi Ţara Românească, „agent de poliţie numit de turci în ţările române; din tc. *subaşi* (cf. DLRLV); din sb. *subasa* (cf. MDA); *tefterdar* – controlor fiscal, perceptor; din tc. *tefterdar*. Alţi termeni desemnează acte juridic-administrative şi taxe: *crigspatenta* – act prin care se consemna dreptul de exercitare a comerţului sau a unei profesiuni liberale: din germ. *Krieg* – război + germ. *Patent* – brevet; *reţipis* –

[8] Idem, p. 42.

[9] Gămulescu = Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân*, Bucureşti–Pančevo, Editura Academiei R.S.R.–Novinsko Preduzeće Libertatea, 1974.

[10] Studiu şi ediţie de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Academiei, 1969.

BDD-V698 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:53 UTC)

recipisă, chitanţă, dovadă de primire: din germ. *Rezepisse*; *ruf* – apel, chemare, declaraţie; din germ. *Ruf*; *ţedulă* – dispoziţie dată în scris de către o autoritate; dispoziţie de plată a impozitului; din ucr. *ţidula*, magh. *cedula*; *arminţie* – taxă ce se plătea la piaţă sau la târg de cei care aduceau produse spre vânzare; taxă la barierele oraşului, la poduri, la bâlciuri: din magh. *harmincad*.

Conştient de faptul că aduce inovaţii în lexic prin împrumuturi directe, N. Stoica de Haţeg glosează chiar în text cuvintele pe care le considera puţin cunoscute contemporanilor săi: *avocat (fişcal*); *crigspatenta (manufestul)*; *bariactaru (stăgariu*); *electeru* (*curfirştu*); *insigniile firşteşti (de voevodie*); *firşt (voevod*); *Craina (aşa se chiema graniţa milităriei*).

Unele dintre aceste cuvinte, *chinez*, *fişcal*, *reţipis*, *solgăbirău*, *varmeghie*, au devenit cuvinte specifice subdialectului bănăţean (regionalisme propriu-zise), spre deosebire de celelalte pe care le-am putea numi regionalisme culte, mai puţin frecvente sau chiar deloc prezente în alte regiuni, poate „semne ale unui dialect literar bănăţean” (V. Ţâra), actualmente arhaisme. Ele nu au devenit împrumuturi ale românei şi nu s-au impus niciodată în limba literară unică, dar în Banatul acelor vremuri circulau, fiind întrebuinţate nu numai de către funcţionari/autorităţi, ci şi de către populaţie. Aşa cum arată şi Maria Micle[11], „multe reprezentau chiar împrumuturi directe ale autorului, din germană”.

În concluzie, la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea terminologia juridic-administrativă include, alături de termeni rămaşi până astăzi în limba literară, precum: *administrator*, *avocat*, *district*, *proclamaţie*, *vamă* etc., numeroase regionalisme, unele care au răzbătut prin timp, fiind şi astăzi prezente, altele constituindu-se în termeni regionali doar pentru o perioadă de timp, dispărând apoi din limbă. Şi aşa cum în limba literară vorbim de stiluri funcţionale, şi în graiuri distingem elemente specifice unor stiluri, în cazul nostru, stilului juridic-administrativ.

[11] *Terminologie militară în Cronica Banatului de Nicolae Stoica de Haţeg*, în volumul „*Studia in honorem Magistri: Vasile Frăţilă*”, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005, p. 375–388.

BDD-V698 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:53 UTC)

SIGLE

DLRLV = Mariana Costinescu,m Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicţionarul limbii române literare vechi (1640–1780). Termeni regionali*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987.
DSB = *Dicţionarul subdialectului bănăţean*, I–III, Timişoara, Tipografia Universităţii, 1985–1987.
FD = „Foaia diecesană”, Caransebeş, 1886–1918, 1919–1949, 1995–.
MDA = *Micul dicţionar academic*, vol. I–IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.

LA VARIANTE DIALECTALE DU STYLE JURIDIQUE ET ADMINISTRATIF EN BANAT (*Résumé*)

Le style juridique et administratif est évident en Banat, au cours du XIX[e] siècle, par des éléments de langue et des structures spécifiques à la variante administrative (termes d'origine latine, française), ainsi que par des aspects du langage populaire, dialectal et même par des néologismes régionaux correspondant à l'administration locale. Ces aspects, que nous nous proposons de présenter, se retrouvent dans les documents administratifs proprement dits, dans les œuvres des écrivains, mais ils sont présents aussi dans la presse roumaine de l'époque, en tant que moyen principal de dissémination de cette terminologie.

CUVINTE-CHEIE: *variantă dialectală, terminologie administrativă, regionalisme, structuri specifice, presă.*
MOTS-CLÉS: *variante dialectale, terminologie administrative, régionalismes, structures spécifiques, presse.*

Universitatea „Eftimie Murgu” Reşiţa,
320085 Piaţa Traian Vuia, 1–4

BDD-V698 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:53 UTC)